DEN GAMLE RÅDSTUE
SANDVIG

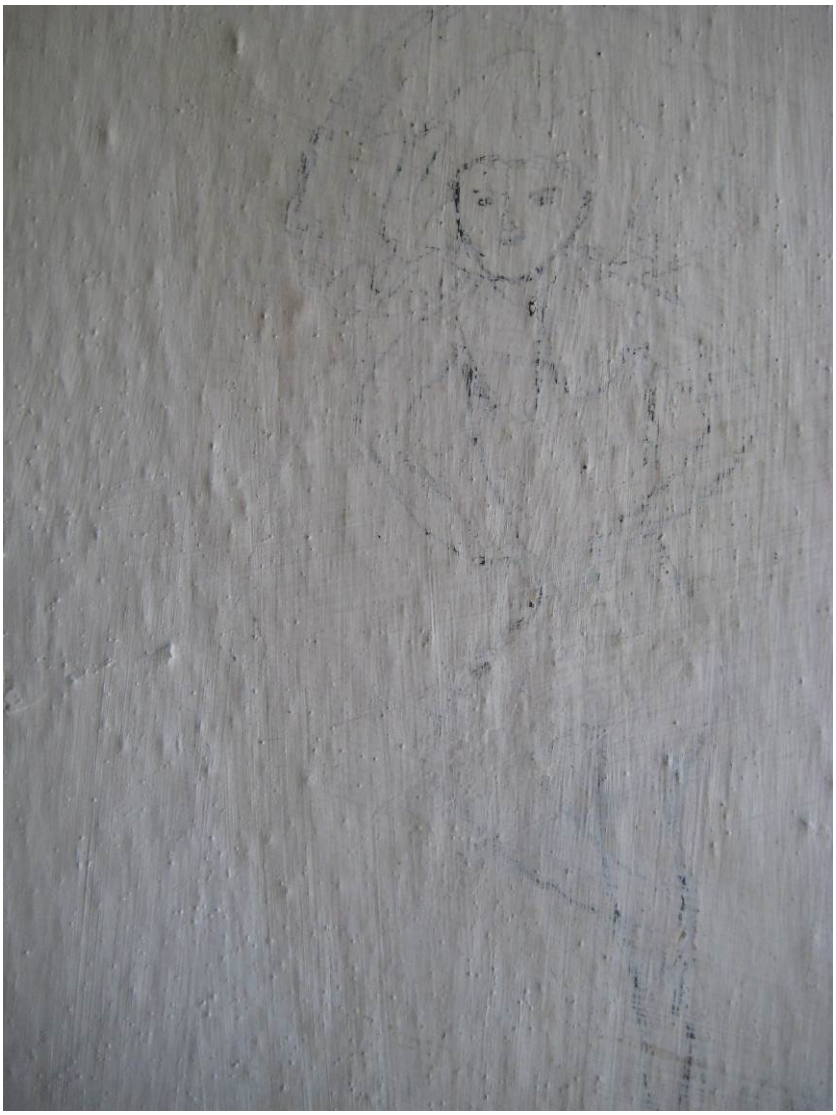

Russisk graffiti 1945

Hvad Rådstuens gulve, vinduer og vægge gemte/gemmer

NIELS-HOLGER LARSEN
2012

Undersøgelser under restaureringen 2008-2009

Ved restaureringerne i 2008-2009 dukkede mange ting frem, under gulve, på vægge og i vinduer.
I det følgende er et lille udpluk fra undersøgelserne.

Gulvene
Gulvene i Rådstuen i Sandvig var efterhånden i så ringe stand, at en udskiftning var tvingende nødvendig.
En del af gulvbrædderne var de originale fra 1806, og det kunne være spændende at se, om vi kunne finde mønter – som mange sagde.

Gulvene var allerede blevet målt op i 1986, men i forbindelse med optagning af gulvbrædderne blev de nøjere undersøgt

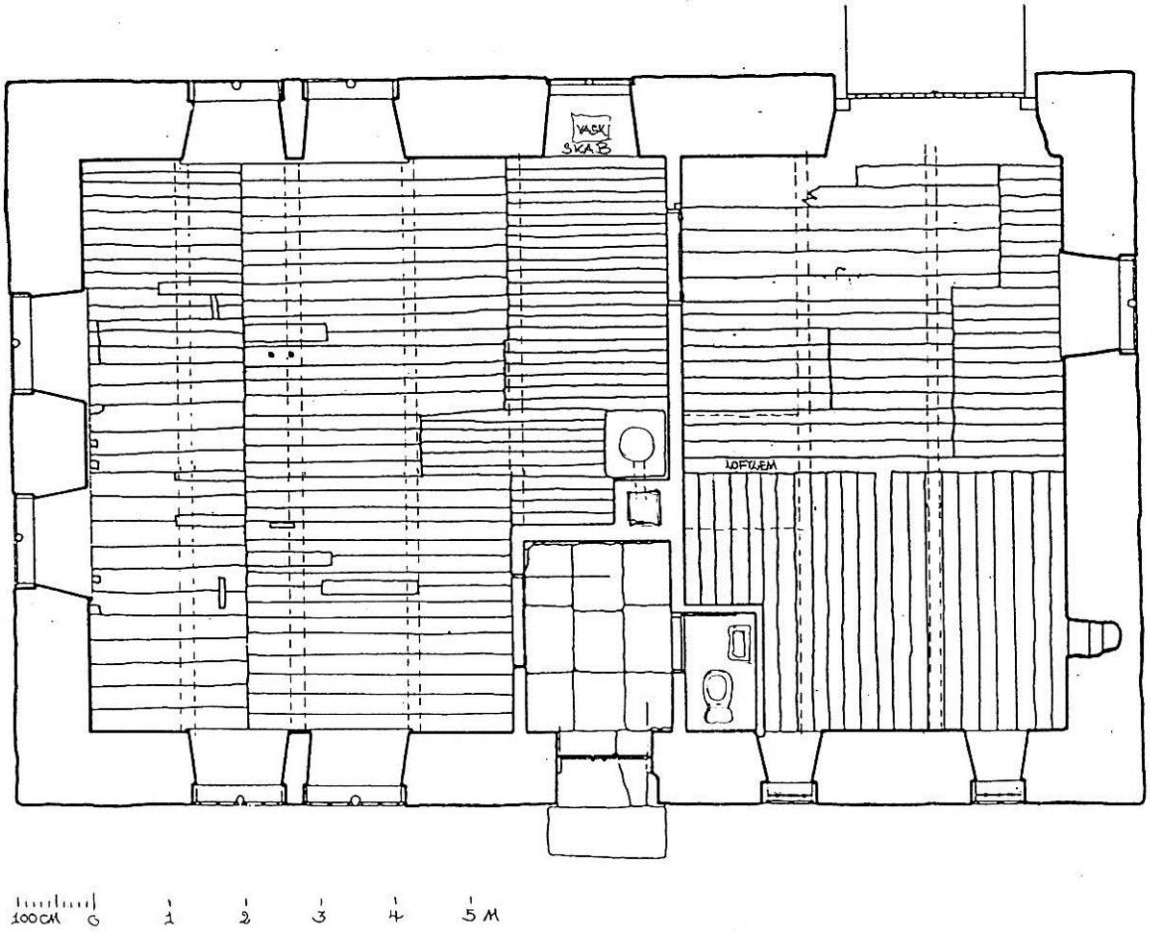

Opmåling af gulvene 1986, Bornholms Erhvervsskole, byggeteknikeruddannelsen.
De punkterede streger angiver loftbjælker, og ikke gulvstrøer.

Gulvene var en del lappede efter mange års ælde og slid samt ændringer ved fjernelse af skillevægge, en del af gulvene var originale

Gulvbrædderne lå direkte på sand, sømmet fast til gulvstrøer, som blot lå nede i sandet.

Gulvbrædderne har været savet ud af øksehugget tømmer, som er importeret (der fandtes ikke fyr og gran på Bornholm i 1805). Her ses et mærke, som "behuggeren" har sat. Man ser tydeligt hugmærkerne fra "slingreøksen" (ikke en bredbil). Til venstre ses huggemærker fra en skarøkse, der blev brugt, da brædderne skulle lægges – de havde forskellig tykkelse, og uden fjer og not, og måtte derfor hugges i samme tykkelse over gulvstrøerne.

Der blev gravet ca. 40 cm ned – ikke én mønt er fundet (- mig bekendt!), men til gengæld meget andet spændende.
Vi gik lagvis frem – alt er blevet gravet ud med håndkraft af Henning Hansen og Filip Kjøller fra murerfirmaet Hans J. Nielsen ApS. Ca. 35 m3. De har været rigtig gode til at bruge øjnene og hænderne. Bornholms Museum ved Niels-Holger Larsen fulgte godt med, samlede ind, tegnede og fotograferede, efterhånden som vi kom frem og dybere ned.
Det blev til en masse kødben, potteskår, mørtelklumper, murstens- og tagstensstumper – og så nogle helt særlige fund: en kanonkugle, et par kridtpibehoveder og nogle stumper af ovnkakler og en lille kværnsten fra en sennepskværn.

Hvad fik vi så ud af det?

Kanonkuglen, som var det mest opsigtsvækkende fund, blev fundet dybt i lagene, midt inde i huset – 17 kg tung og 17 cm i diameter – det er en stor kugle!

Kuglen på sit findested midt i huset tæt ved skorstenen.

Vi kunne ikke selv bestemme kuglens alder og herkomst, men fik hjælp fra Statens Forsvarshistoriske Museum: en svensk kanonkugle affyret fra en 30-36 punds kanon – muligvis i Skånske krig 1676-79, da svenskerne forsøgte landgang ved Sandvig med støtte fra flåden.
Er vi heldige, kan svenskerne måske finde frem til hvilke skibe og kanoner, der var med i Sandvig.

Kuglen lå der altså før Rådstuen blev bygget, og det viste sig også, at der i det ene hjørne mod nordvest var rester af et gammel hushjørne, og der var brandlag over og omkring kuglen – den har måske forårsaget en brand på stedet eller i en nabogård.

Kridtpiber

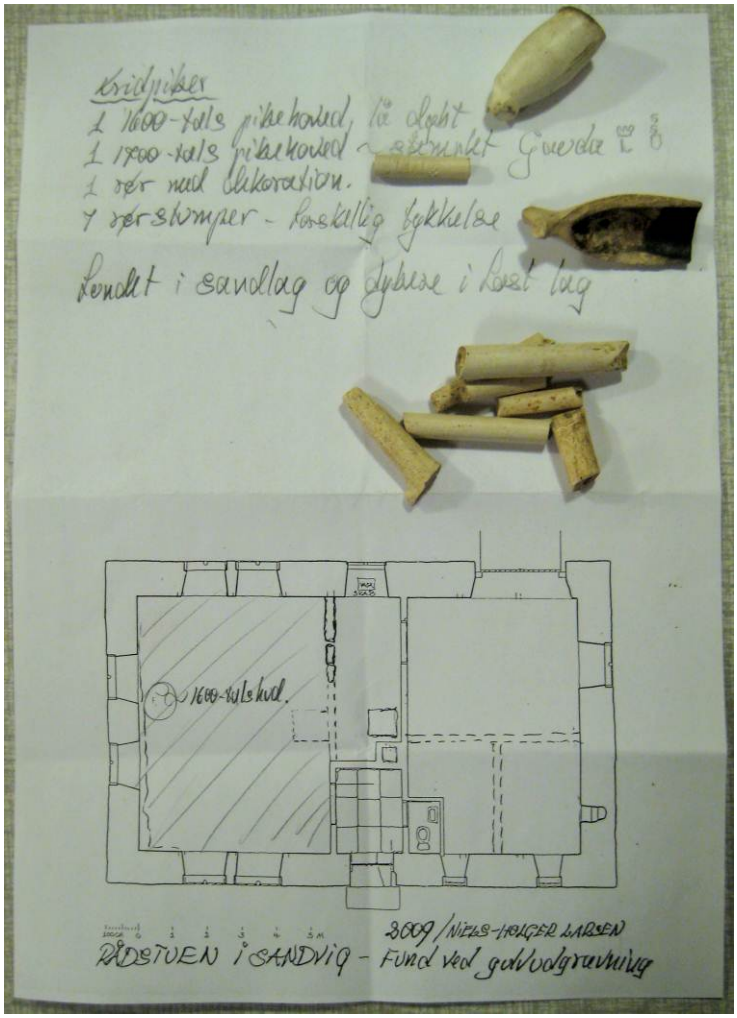

Kridtpiberne var hollandske og ældre end Rådstuen

Et stempel i et kridtpibehoved.

Det ene kridtpibehoved er fra 1600tallet, det andet fra midten af 1700tallet, og et stempel med en krone og et L fortæller, at det er fremstillet i den hollandske by Gouda.

Også alle potteskårene var ældre end Rådstuen.

De ældste var stumper af ovnkakler med dekoration og grøn glasur.
Vi kan ikke helt bestemme motiv og alder, men de er meget sandsynligt fra 1600tallet.
De kan stamme fra Hammershus, men lige så vel fra en af de store Sandviggårde.

Potteskårene er stort set alle fra 1700tallet – stjertpotter, fade, skåle – flere fint dekorerede. De fleste er fremstillet på Bornholm, men små stumper skår viser import fra især Tyskland og Holland.

Enkelte stumper kunne samles til større stykker – især fadene. Øverst t.h. er hanken fra en "stjertpotte" Ovnkaklerne nederst t.v. I midten ses et blåt skår fra "rhinsk stentøj".

Hvor kommer alt dette fra?
– liggende inde i Rådstuen og længe før Rådstuen blev opført!

Vi kunne se, at der var brandlag et stykke nede – måske et nedbrændt hus, eller udsmid fra et nedbrændt hus. Det var ikke helt klart, men det tyder på, at en del af fundamentet – i det nordvestre hjørne - til Rådstuen er fra et ældre hus på stedet.

Det mest sandsynlige er nok, at en stor del af 1700talsfundene er udsmidning fra en nabogård – det tyder alle kødbenene på – svin, køer og heste. Der var kun ganske få potteskår, som kunne sammensættes, hvilket tyder på, at det har fungeret som en stor affaldsplads.

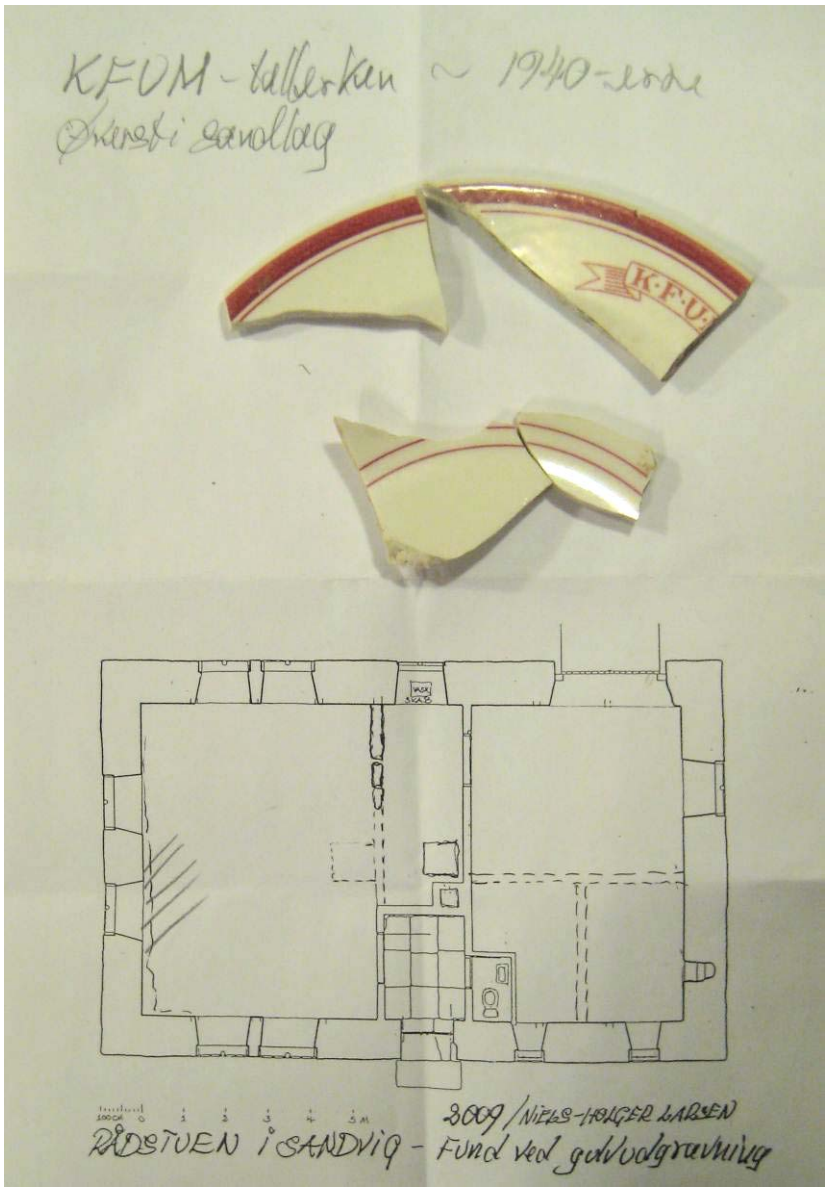

Et af de første skår der blev fundet var ret nyt – der stod KFUM på det – det fik vi en forklaring på fra "PP", Poul Petersen, der kunne oplyse, at KFUM havde stået for forplejningen på et CBU-hjem – i Rådstuen i 1944-46.

Rådstuen rummer mange "minder" fra dens lange liv som rådstue, fængsel, skole og arrest for russerne efter Anden Verdenskrig.

I det følgende – et udpluk af flere "spor" og minder.

I vagtstuens vindueskarm – som står meget velbevaret - er der indskåret mange tegninger, initialer og årstal – de er bevaret som de var.

Russisk graffiti
På væggen i den ene celle har en tilfangetagen russer længtes efter ”dameselskab” – det tegnede og skrev han på væggen. Da den i 2009 skulle kalkes fik væggen af afrensning og gjort våd – derfor dukkede nedenstående tegning op.

En polsk medarbejder Maria Tuniszewska-Ringby *på Bornholms Museum har forsøgt at tyde det russiske:*
Det første ord er: "Har du lyst" (hotjesh).
2. ord: "p-... (ulæselig)c-ja (eller h"), … af konteksten at bedømme, må det være noget med "at bolle" el. lignende.
De næste er nogle kruseduller, måske med et "7".
3. ord: "med"
4. ord: "Tr ..g..efnoj"
kan være et adjektiv eller eget navn
5. ord: "pige" (devochke).

Datoen *31.8.45*, stod skrevet tæt ved.

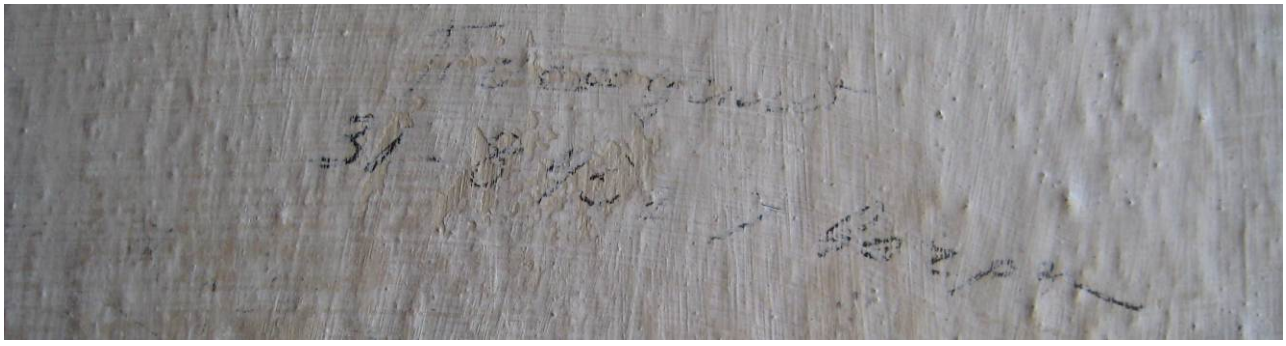

Noget findes stadig – synligt, andet skjult bag kalk og maling, og de fundne sager er opbevaret i Rådstuen, ligesom det gamle inventar, skranker, bordet og bænkene er bevaret – på loftet.

Måske kan det hele en dag blive til en spændende udstilling blandt de mange udstillinger der i øvrigt er om sommeren i Rådstuen.

Niels-Holger Larsen
Tilsynsførende arkitekt på arbejderne i Rådstuen.
8.9.2012